РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 271.2-747:348]:322(477)
DOI https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.1.1

Бондаренко Віктор Дмитрович,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри культурології, богослов'я та релігієзнавства
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0000-0003-4251-3448
v.d.bondarenko@udu.edu.ua

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКОВНА РЕАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ІНТЕРЕСИ Й ЦІЛІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИСТОЯННЯ

Статтю присвячено аналізу міжправославних протиріч у сучасній Україні, які є серйозною проблемою не лише українських церков – УПЦ, ПЦУ тощо, а й основою конфліктів у всьому світовому православ'ї та причиною протистояння між Константинопольською та Російською православними церквами. Міжправославне напруження, крім церков, не байдуже українському громадянському суспільству, українським і закордонним засобам масової інформації й українській державі, що кровно зацікавлена в розв'язанні конфлікту. Кожен із цих суб'єктів має свої інтереси, пов'язані з урегулюванням міжправославних протиріч. Від їхніх солідарних зусиль у цій царині в кінцевому підсумку залежить громадянська злагода в нашому суспільстві й стан православної церкви, що є домінуючою величиною в духовному житті українського народу.

Ключові слова: суб'єкти розв'язання міжправославних протиріч, стан міжправославного конфлікту, православні церкви в Україні в їхньому ставленні до конфлікту, силові методи захоплення храмів, Об'єднавчий собор.

Bondarenko Viktor,
Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Cultural Studies, Theology and Religious Studies
Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0000-0003-4251-3448
v.d.bondarenko@udu.edu.ua

ORTHODOX CHURCH REALITY IN UKRAINE: INTERESTS AND GOALS OF THE ACTORS OF CONFRONTATION

The article is devoted to an analysis of inter-Orthodox contradictions in contemporary Ukraine, which constitute a serious problem not only for Ukrainian churches, the Ukrainian Orthodox Church (UOC), the Orthodox Church of Ukraine (OCU) and others but also form the basis of conflicts throughout global Orthodoxy and are a cause of confrontation between the Ecumenical Patriarchate of Constantinople and the Russian Orthodox Church. Inter-Orthodox tensions are of concern to Ukrainian civil society, Ukrainian and foreign mass media, and the Ukrainian state, which has a vital interest in resolving the conflict. Each of these actors has its own interests related to the settlement of inter-Orthodox contradictions. Ultimately, civil harmony in society and the condition of our Orthodox churches, which are a dominant force in the spiritual life of our people and which, in the end, should unite into a single local Orthodox Church-depend on their joint efforts in this sphere.

Key words: actors in resolving inter-Orthodox contradictions, state of the inter-Orthodox conflict, Orthodox churches in Ukraine and their attitudes toward the conflict, forceful methods of seizing churches, Unification Council.

© Бондаренко В. Д., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Православна церква спирається на етнічну основу, у цьому полягає її відмінність від інших християнських конфесій, таких як католицизм і протестантизм. Тому творення автокефальних православних церков нерозривно пов'язане з формуванням націй і національних держав. Україна в цьому відношенні також не є винятком. Саме із цих причин усе XX і XXI століття стало для православних українців періодом пошуку шляхів до унезалежнення їхньої церкви.

Попри єдність мети, до якої прагнуть суб'єкти процесу становлення автокефальної православної церкви в Україні, усі вони діють у цьому напрямі в специфічний спосіб. Зокрема, кожна з православних церков, включаючи українські церкви, передусім переслідує свої інтереси й у зв'язку з цим не здатні до швидкого розв'язання конфліктів. Навпаки, вони здатні консервувати наявні між ними протиріччя. Одну з провідних ролей у процесі гармонізації інтересів окремих церков може відіграти Константинопольська церква як інституція з особливим статусом у світовому православ'ї. Не останню роль у цьому може відіграти й Українська держава, яка кровно зацікавлена в припиненні конфліктів і розбудові єдиної православної церкви в Україні як атрибутивної ознаки повноцінного буття нації.

Автор прагне запропонувати модель об'єднання православних церковних структур, що діють в Україні, легалізувавши їх у канонічному полі світового православ'я. Передусім це стосується ПЦУ, УПЦ тощо. В ідеалі ці церковні православні формування повинні були б об'єднатися в єдину церкву, основу якої становитимуть Православна Церква України й Українська Православна Церква в єдності з Московським патріархатом, що повинні були б з ініціативи Константинопольської патріархії й Української держави провести новий Об'єднавчий собор на основі вже чинного Томосу про автокефалію Православної церкви України, отриманого цією церквою у 2019 році.

Оскільки в статті особливий наголос робиться на ролі світських інститутів у розв'язанні міжправославного конфлікту, варто назвати низку провідних наукових центрів України, залучених до вивчення цього феномена, а саме: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, УДУ імені Михайла Драгоманова, Чернівецький державний університет імені Юрія Федьковича, Національний університет «Острозька академія», а також духовні школи ПЦУ й УПЦ, Український католицький університет і Львівський державний університет імені Івана Франка.

Українське православ'я переживає нині цікавий і повчальний період своєї історії. Починаючи з другої половини 80-х років XX століття, православне середовище України потрясають конфлікти, що супроводжуються церковними розколами та поділами.

Не менш бурхливою в цьому стосунку була й перша половина минулого століття, коли політичний чинник, викликаний до життя революційними подіями 1905 року в Російській імперії, а згодом Першою світовою війною, жовтневим переворотом 1917 року та громадянською війною, породив у православ'ї величезну кількість течій і толків, а також еміграцію з її церковними утвореннями за межами колишньої імперії.

Першопричиною цього дроблення єдиної колись церкви можна вважати події, пов'язані із закінченням т. зв. синодального періоду її буття, запровадженого ще Петром I. Обрання в 1917–1918 роках патріарха змінило церковне життя, але революційні події одразу ж кинули церкву в горнило боротьби з більшовизмом, що мав на меті знищення не лише Російської православної церкви як сили, що була солідарна з поваленим царським ладом, а й релігійності як такої.

Церква стала об'єктом нападок з боку нової влади, яка підтримувала всякого роду обновленські рухи та церковні розколи. Поряд із цим ішов процес унезалежнення Польської православної церкви, що в 1924 року отримала Томос про автокефалію. За межами Росії в середовищі білої еміграції утворилася Російська православна церква за кордоном (РПЦЗ), очолювана відомим церковним діячем митрополитом Антонієм Храповицьким. Крім цього, влада намагалася фінансово й організаційно зламати церкву. Вона перестала підтримувати її коштами, з часом ув'язнила патріарха Тихона (Беллавіна), заборонила обирати нового очільника церкви, позбавила волі патріаршого місцеблюстителя, почала масово арештовувати єпископат і священство, відібрала в церкви належні

ій цінності, секуляризувала її землі, ліквідувала виробництва тощо.

Крім цього, це стосується передусім українських земель, на їх території відбувається процес національного пробудження, що зумовив появу національно орієнтованих православних церковних утворень, що ставили перед собою завдання досягти автокефального статусу для православних українців. Упродовж ХХ століття виокремлюємо аж три такі спроби: у першій третині століття, у роки Другої світової війни, у період із 80-х років минулого століття й по наші дні.

Кожна із цих спроб реалізовувалася в різний спосіб, часом виходячи за межі церковних канонів або розвиваючись у їхніх межах, але неодмінно під тиском зовнішніх обставин в особі монолітної протидії з боку православного єпископату, фашистських окупантів чи промосковського церковного лобі, що будь-що намагалося не відпустити православних українців із «братніх» обіймів Російської православної церкви, аж до виголошення анафем тим, хто прагнув свободи.

Кожен із трьох етапів боротьби за автокефалію православних в Україні породжував когорту справжніх борців за духовну незалежність нашого народу. У 20–30-х роках ХХ століття це були митрополит Василь Липківський та очолювана ним генерація єпископів УАПЦ, митрополит Іларіон Огієнко, історик церкви Іван Власовський; у роки Другої світової війни – митрополити Полікарп Сікорський та Олександр Іноземцев, а також єпископ, а згодом патріарх УАПЦ Мстислав Скрипник. До цієї категорії борців можна зарахувати очільників УАПЦ патріарха Димитрія Ярему, митрополитів Мефодія Кудрякова та Макарія Малетича, а також очільників УПЦ Київського патріархату – патріархів Володимира Романюка й Філарета Денисенка, багатьох інших. Тут варто згадати й плеяду інтелігенції, яка боролася за автокефалію. Серед них вирізнялися Євген Сверстюк, Лідія Коваленко, Іван Драч, Володимир Яворівський та інші. Своєю відданістю ідеї духовної незалежності українців вони єднали цілі покоління борців за незалежність нашої церкви.

Попри їхні зусилля загалом процес унезалежнення православних в Україні ще не завершився й сьогодні, хоча одна частина церкви – Православна Церква України – уже отримала Томос про автокефалію і зайняла своє місце в диптиху православних церков світу. При цьому друга частина православних українців ще перебуває у формальному підпорядкуванні Російської православної церкви, хоча й заявляє про свою окремішність від неї, особливо після проведення свого собору у 2022 році у Феофанії.

Така ситуація стала можливою у зв'язку з незгодою Російської православної церкви з діями Константинопольської (Вселенської) патріархії, що надала Православній Церкві України автокефалію шляхом організації й проведення 15 грудня 2018 року Об'єднавчого собору православних в Україні та дарування ПЦУ Томосу про автокефалію в січні 2019 року. У зв'язку із цим Російська церква розірвала євхаристійний зв'язок із Вселенською патріархією й очолила коаліцію православних церков, що виявилися залежними тією чи іншою мірою від РПЦ. Тому Православну Церкву України нині визнали лише чотири православні Церкви – Константинопольська, Александрійська, Елладська та Кіпрська. Таким чином, бачимо, що надання автокефалії Православній Церкві України фактично послугувало причиною надзвичайної напруженості в усьому світовому православ'ї, що відбилося на проведенні у 2016 році Вселенського православного собору й залишається проблемою для православних усього світу (Бондаренко, 2025).

Відтак розглянемо позицію й пріоритети всіх суб'єктів цього конфлікту, а це православні церкви усього світу, дві православні церкви, що діють в Україні, – Православна Церква України й Українська Православна Церква, Українська держава й українське громадянське суспільство. У середовищі православних церков світу неважко бачити причини їхнього різного ставлення до унезалежнення Православної Церкви України. Названі вище церкви, що визнали автокефальний статус ПЦУ, тісно пов'язані з Вселенською патріархією, а решта перебуває в значній фінансовій, організаційній і політичній залежності від Російської православної церкви й змушена орієнтуватися на її позицію.

Церковно-богословські кола цих десяти автокефальних церков послуговуються принципами церковної акривії, тобто оцінюють факт надання автокефалії православним в Україні

з максимальною жорсткістю. Натомість ті церкви, які визнали автокефалію Православної Церкви України, підходили до оцінки цього факту з точки зору церковної ікономії, тобто максимально поблажливо.

Подібні підходи застосовуються й в інших галузях людської діяльності, і ми їх бачимо безліч, скажімо, у політиці, бізнесовій діяльності, сфері культури тощо. Яскравим прикладом оцінки діяльності церковних діячів, що відіграли провідну роль в становленні автокефалії православних в Україні, може слугувати фігура митрополита Філарета Денисенка, який свого часу був позбавлений Російською церквою всіх ступенів священства й підданий анафемі. При справедливій оцінці цих дій Московського священноначалля ми бачимо, що підставою для його покарання були виключно політичні оцінки, а не відхилення від віровчення чи впадіння в єресь. Із цих причин Вселенський патріарх Варфоломій зняв із митрополита Філарета ці звинувачення й допустив його до участі в процесі творення Православної Церкви України як автокефальної величини, визнавши при цьому всі священнодіяння цього архієрея. Оскільки вища церковна судова влада є прерогативою Вселенського патріарха, можна вважати його рішення кінцевим і таким, що не підлягає перегляду іншими церковними інстанціями *(Неправда московських анафем,* 1999).

Довготривале протистояння між Константинопольською й Російською православними церквами має складний характер, однак воно не здатне порушити віками встановлену ієрархію церков, хоча Російська церква постійно прагне оскаржити першість у світовому православ'ї, мотивуючи її своєю масовидністю й впливовістю. Однак традиція продовжує відігравати тут більшу роль, ніж сучасні кількісні характеристики церков. При цьому варто визнати, що розрив евхаристійного спілкування між Константинополем і Москвою тягне за собою деструктивні процеси у світовому православ'ї, які відбиваються передусім на долі Православної Церкви України й українському православ'ї загалом. При цьому варто визнати, що Об'єднавчий собор 15 грудня 2018 року в Україні підготовлений і проведений неякісно. Він фактично об'єднав Українську православну Церкву Київського патріархату й Українську автокефальну православну церкву. Його організатори спромоглися залучити до участі в цьому Соборі лише двох єпископів Української Православної Церкви з понад ста, що входять до її складу. Зауважимо, що з часу проведення Об'єднавчого собору до об'єднаної церкви від УПЦ не перейшов жоден із єпископів. Монолітність цієї єпископської корпорації не змогла порушити навіть війна Росії проти України, що триває з лютого 2022 року. У зв'язку з цим нам видається, що сьогодні існує достатньо підстав, аби переглянути результати подій, пов'язаних із проведенням Об'єднавчого собору, і подумати над виправленням помилок і прорахунків, допущених сім років тому. При цьому безсумнівною цінністю було й залишається надання православним українцям автокефалії.

Довготривалий конфлікт між православними в Україні визначив й інші лінії протистояння між національно орієнтованими церквами (УАПЦ та УПЦ КП), що прагнули до автокефалії, та УПЦ, яка знаходилася в канонічній та організаційній єдності з Російською православною церквою. Московська патріархія упродовж усього періоду протистояння між двома православними таборами в Україні працювала в середовищі світового православ'я, аби не допустити канонічного визнання УАПЦ та УПЦ Київського патріархату.

Попри визнання всіх цих церков Українською державою, УАПЦ та УПЦ КП не визнавалися іншими церквами як канонічні. Це сформувало в їхньому середовищі помітне відчуття меншовартості, що всіляко підігрівалося з боку УПЦ та РПЦ. Священнодійства, звершені в цих церквах, визнавалися недійсними, а самі вони – другосортними церковними утвореннями. Таке ставлення УПЦ до них за довгі роки засіло глибокою образою в серцях єпископів, священства і вірян УАПЦ та УПЦ КП.

Переговорний процес між УПЦ та цими церквами не мав постійного характеру, а радше імітував бажання Української православної церкви до об'єднання із своїми братами по вірі. Ці кволі спроби до єдності завжди **скрупульозно** відслідковувалися Москвою й завершувалися вердиктом про необхідність повернення в лоно УПЦ чи РПЦ через покаяння та перерукопокладання священства й ієрархії. Жодна зі спроб об'єднання, в тому числі й за участі Української держави, не закінчилася хоча б якимось помітним успіхом.

Так тривало аж до 2008 року, коли під час візиту до Києва Вселенський патріарх Варфоломій публічно не заявив про неканонічність підпорядкування Київської митрополії Московській патріархії в 1686 році. Відтоді потроху УАПЦ та УПЦ КП повели переговори з Вселенською патріархією щодо можливого їх унезалежнення. У цьому їм допомагала й Українська держава. Усе це, як відомо, завершилося Об'єднавчим собором 15 грудня 2018 року та врученням Православній церкві України Томосу про автокефалію православних в Україні.

Таким чином, у країні продовжили функціонувати дві церкви – автокефальна ПЦУ й УПЦ, що зберігала зв'язок із РПЦ, порушуючи його в різний спосіб, особливо в умовах війни Росії з Україною, і все більшою мірою поглиблюючи невизначеність свого статусу. Ситуація змінилася радикальним чином, але це не зняло напруженості в стосунках між церквами, а лише посилило змагальність, а в низці випадків і радикальне несприйняття одне одного. Замість братнього розв'язання протиріч, що накопичилися між одновірцями за минулі десятиліття, вони практикують силові методи в боротьбі за храми та за вплив на вірян. Така ситуація до краю актуалізує пошуки форм єдності між цими церквами, що мали б вести до їхнього об'єднання в рамках однієї церкви. У цьому й полягає нині їхнє основне завдання – відновити єдність православних в Україні. Зразком такої єдності сьогодні в Україні є ГО «Софійське братство», що об'єднує священників ПЦУ й УПЦ.

До цієї проблеми варто було б повернутися і Вселенській патріархії, й Українській державі, оскільки ПЦУ та УПЦ ще довго самотужки не зможуть перебороти несприйняття одна одною. При цьому ні одна, ні інша церква не почуваються повністю комфортно. У зв'язку з таким станом речей Державна служба з етнополітики та свободи совісті, що є відповідальною за реалізацію державної політики в цій царині, повинна була б працювати над організацією процесу об'єднання цих церков, надавши цій роботі пріоритет. Натомість вона намагається переконати увесь світ у тому, що Україна є оазою свободи совісті й віросповідної свободи. Працівники ДЕСС у такий спосіб уподібнюються лікарям-невдахам, які намагаються лікувати наслідки хвороби, замість того щоб вилікувати причину напруженості в православному середовищі України. Посприявши об'єднанню двох церков, ми зняли б проблему їхнього протистояння та визнання об'єднаної церкви з боку інших православних церков світу.

Складнощі ж з визнанням іншими церквами Православної Церкви України, на думку багатьох експертів, указують саме на небездоганність моделі надання автокефалії ПЦУ. Результатом цього стало те, що в Україні зберігається протистояння між ПЦУ й УПЦ. Оскільки, на нашу думку, УПЦ за період, що минув із часу проведення Об'єднавчого собору, суттєво очистилася від прихильників ідеології «русского мира», Вселенський патріарх міг би ініціювати проведення ще одного Об'єднавчого собору, якщо з такою ініціативою виступить значна кількість єпископів УПЦ. Якщо до цієї ініціативи долучиться і її предстоятель, митрополит Онуфрій, то варто було б розглянути можливість провести нові вибори глави об'єднаної Православної Церкви України. Природно, що така ініціатива не буде вітатися керівництвом ПЦУ, але спокій і громадянський мир в Україні важать для нашої країни значно більше. Така ініціатива могла б бути реалізована, беручи до уваги невтручання у виборчий процес Почесного Патріарха Філарета Денисенка, який, на наше переконання, також зголосився б узяти участь у новому Об'єднавчому соборі хоча б з метою порятунку й легітимізації ієрархії відродженої Української православної Церкви Київського патріархату. Такі дії автоматично зняли б питання про право наслідування Володимирського собору в м. Києві та приміщення т. з. Патріархії УПЦ КП і храмів, належних цій церкві.

Об'єднаній православній церкві в Україні, крім усього, варто було б утворити виробничі потужності, що забезпечували б церкву всім необхідним начинням, за зразком виробництва, яке має РПЦ у підмосковному Софрино. Тут необхідну допомогу церкві могла б надати наша держава.

Крім цього, владі разом зі священноначаллям ПЦУ й УПЦ вартобуло б урезонити підпорядковані цим двом церквам засоби масової інформації, аби вони не розбурхували міжправославний конфлікт. Потрібно також поставити під контроль держави й фінансові потоки, що надходять

в Україну для підтримки церковних структур, які не прагнуть єднання православних. До цієї справи, не зволікаючи, повинна була б долучитися Держслужба з етнополітики та свободи совісті, Служба фінмоніторингу та СБУ.

Природно, що українське громадянське суспільство за наявності в країні кількох православних церков, найбільшими з яких є Православна Церква України й Українська Православна Церква, поділене у своїх симпатіях до них. Вдаючись до аналізу навіть недалекої ретроспективи нашого народу, ми бачимо, що всі проросійські політичні сили, частина інтелектуальної та мистецької еліти, що були орієнтовані на Росію, підтримували Українську Православну Церкву, яка тією чи іншою мірою зберігає свої генетичні зв'язки з РПЦ.

У зв'язку з подіями російсько-української війни, що призвела до суттєвого скорочення ареалу українських земель, населення яких свого часу підтримувало проросійські політичні сили (Крим, Луганська й Донецька області), їхній вплив перестав діяти на електоральну ситуацію в Україні. Тим більше що Російська православна церква слідом за політичними силами Росії анексувала чимало єпархій Української Православної Церкви на тимчасово окупованих територіях України, призначивши керівниками в кількох із цих єпархій вихідців із Росії.

Відомо також кілька десятків випадків колабораційної діяльності священників і ченців УПЦ, пов'язаних з різними формами підтримки окупаційних військ. Однак з плином часу таких випадків стає все менше, оскільки найвідвертіші симпатики Росії та РПЦ починають розуміти, що окупаційні війська, зайнявши певну територію України, нищать не лише парафії та церковні будівлі автокефальної ПЦУ, католицьких і протестантських церков, а й церковні будівлі Української Православної Церкви. Ще більшою мірою це стосується ракетно-дронових атак військ агресора на культові споруди. На нашу думку, це слугує переконливим аргументом для ієрархії УПЦ в тому, що у випадку подальшого підкорення російськими військами українських територій священноначалля РПЦ не буде залишати етнічних українців на керівних ролях у захоплених єпархіях УПЦ.

У зв'язку з цим громадянам України варто було б позбутися, за виразом відомого богослова архімандрита Кирила Говоруна, «магії юрисдикцій». Справді, належність до тієї чи іншої православної церкви, що діють в Україні, не є гарантією чистоти й совісності одних і негативних характеристик інших. І в УПЦ, і в ПЦУ фіксуються різного роду проступки, що не прикрашають духовенство церков обох юрисдикцій.

Щодо девіантної поведінки чи окремих вчинків представників тієї чи іншої церкви, що суперечать загальноприйнятим у суспільстві правовим, моральним, культурним або суспільним нормам, повинні були б ужиті відповідні заходи, які не можуть поширюватися на всю церкву. Порівняння ПЦУ й УПЦ в цьому сенсі говорить лише про те, що в середовищі обох церков є вияви негативної поведінки її членів. Скажімо і в тій, і в іншій церкві бачимо приклади недобросовісного ставлення до питання повернення в Україну із-за кордону (явище неповертанства). Чи взяти, наприклад, випадки грубих порушень закону з боку єпископів обох церков. Так відомо, що єпископ Кирило Михайлюк (Ужгородська й Хустська єпархія ПЦУ) звинувачувався в торгівлі документами, що убезпечували громадян від служби в ЗСУ, через це він усунувся Священним Синодом цієї церкви від керівництва єпархією (кінець 2025 року). У 2026 році також стало відомо про протиправну діяльність архієпископа Ворзельського Ісаакія Андроника, намісника Свято-Покровського чоловічого монастиря «Голосіївська пустинь», який організував і патронував діяльність у монастирі загальноосвітньої школи на 60 дітей і 16 учителів, які працювали за програмами радянської школи, користувалися підручниками 60-х років минулого століття й виховували дітей в дусі «русского мира».

Тут, звичайно, виникають питання до ДЕСС, СБУ, місцевої влади, органів освіти та опіки над дітьми, а також до тих, хто мав би подбати про те, щоб ДЕСС не лише розросталася за рахунок центрального апарату, а й створила повноцінні місцеві органи в структурі обласних і Київської міської ОВА. Спитати за такі випадки варто й із церков, а точніше, з конкретних осіб, які припустилися таких проступків, однак не поширюючи ці звинувачення на ту чи іншу церкву загалом. Це лише заважатиме єдності православних в Україні, яка всім нам така необхідна, особливо в умовах війни, демографічної та соціальної кризи.

Природно, що кожна з двох церков схильна вважати себе лідером духовного життя в Україні. Ці переконання слугують не лише основою безкінечних публічних суперечок між ними, а й нерідко виливаються в силове протистояння, що частіше за все проявляється у формі захоплення храмів. В українському суспільстві ніяк не приживається ідея почергового використання храмів, що практикується як у європейських країнах, так і на Американському континенті й в Австралії. У цьому можуть переконатися наші біженці, які у зв'язку з війною покинули Батьківщину й тепер задовольняють свої духовні потреби в різних країнах світу. Почергове використання культових будівель зняло б потребу в будівництві нових церков, та й самі розмови про утворення в Україні «катакомбної церкви», що існує виключно в розбурханій уяві політиканів від релігії й працює на руку недругам нашої країни.

Однак найбільшу проблему православного середовища України являє те, що як ПЦУ, так й УПЦ не шукають шляхів об'єднання, а всіляко демонструють свою вдоволеність досягнутим статусом. Пройшовши тридцятирічний шлях невизнання, УПЦ Київського патріархату й УАПЦ, об'єднавшись та отримавши автокефалію для об'єднаної церкви, на жаль, перебрали на себе й «синдром переможця», яким до цього тішилася Українська Православна Церква, що раніше відкрито визнавала себе частиною РПЦ. Нині ситуація змінилася з точністю до навпаки, а домагання каяття, перерукоположення ієрархів і священства, відкрита неповага та булінг залишаються в повному обсязі. Ці сварки одне з одним, злопам'ятність і мстивість виявляються дорожчими за інтереси народу та Батьківщини. Чи достойно це духовних проводирів народу й чи в цьому вони бачать свою основну місію в суспільстві?

На нашу думку, як уже зазначалося, за врегулювання питання об'єднання двох церков повинна була б узятися разом із Вселенською патріархією й державна влада України. Вочевидь, що об'єднана православна церква в Україні продемонструвала б своє єднання як зразок для всього православного люду й усього українського народу загалом. Об'єднана церква швидко добилася б визнання з боку інших церков, що сьогодні не визнають автокефалії ПЦУ, за винятком хіба що Російської церкви, яка ще довго не зможе змиритися з думкою про втрату православних українців, якими за три з половиною століття вона звикла керувати.

Українські церкви повинні будуть знайти алгоритм обрання першоієрарха об'єднаної церкви та проведення нового об'єднавчого собору. У такому разі українцям не потрібно було б резервувати сегмент свого духовно-релігійного простору для російських церковних структур, оскільки об'єднана церква запровадила б вільний вибір мови богослужіння та проповіді, поставивши під законодавчу заборону пропаганди наративів «русского мира» з його ідеєю «триєдиной Святой Руси», що є вигаданою конструкцією, покликаною обслуговувати імперський центр.

У кінцевому підсумку від час об'єднання Православна Церква України в боротьбі із симпатиками РПЦ та Росії могла б скористатися досвідом перших років становлення Польської Православної Церкви, яка ще за часів керівництва митрополита Діонісія Валединського позбавила чотирьох єпископів проросійської орієнтації (Володимира Тихоницького, Єлевферія Богоявленського, Пантелеймона Рожновського та Сергія Корольова) права керувати єпархіями, не вдаючись до їхньої депортації до Росії або до якихось інших силових дій (Смирнов, 2011). На їхнє ж місце були висвячені нові єпископи, що нормально сприймали ідею унезалежнення православних у Польщі.

Доконечному розв'язанню міжправославних протиріч заважає війна, яка, судячи з перемовин Президента України Володимира Зеленського з Президентом США Дональдом Трампом, що відбулися 28 грудня 2025 року в США, в оперативній перспективі не закінчиться. Так само як і те, що Президент рф володимир путін не збирається знімати вимоги до України щодо збереження в Україні російської мови й УПЦ МП. При цьому сама УПЦ не просить Росію про підтримку й устами більшості своїх єпископів заявляє про це. Усе це вказує на те, що ми перебуваємо в заключній фазі врегулювання міжправославних протиріч в Україні та створення об'єднаної Української Православної Церкви, яка, на наше переконання у скорому часі зможе претендувати на патріарший статус.

Отже, нині основні православні церковні структури в Україні, змінюючи свою юрисдикційну належність, переформатовують духовно-релігійне поле України еволюційним шляхом. Такий спосіб змін нерідко зумовлює

міжцерковну напруженість, а то й пряме фізичне протистояння. Це справляє негативне враження на релігійне життя в Україні та поглиблює протиріччя між православними в нашій країні.

На зміну такому способу розв'язання міжправославних протиріч, що виглядає як спроба приєднання УПЦ до ПЦУ, варто було б підготувати й провести новий Об'єднавчий собор, уважаючи Об'єднавчий собор 2018 року засадничим. Обов'язковою умовою проведення такого собору мало б стати дотримання принципу закріплення з єпископами всіх православних церков їхніх єпархій і встановлення чинності належності до єпископського корпусу ієрархів усіх православних церковних формувань, причетних до проведення нового Об'єднавчого собору. У такий спосіб найбільш ефективно можна було б перебороти наявні в православному середовищі України протиріччя, що тривають тут уже впродовж майже сорока років, порушуючи нормальний перебіг релігійного життя в країни.

Необхідність корекції ситуації в міжправославних відносинах у нашій країні після отримання ПЦУ Томосу про автокефалію починає все більшою мірою усвідомлюватися Вселенською патріархією. Так, 6 січня 2026 року патріарх Варфоломій, вітаючи главу ПЦУ митрополита Епіфанія, закликав його «шукати шляхів наближення до співєпископів в Україні через діалог і пошук спільних точок до єдності... Закликаємо, – зазначив він, – ту шановну ієрархію, що залишилась в Україні, під проводом митрополита Онуфрія переглянути свою позицію. Закликаємо самих себе й один одного до невпинної молитви насамперед за церковне примирення. Беззастережно засуджуємо крайнощі, звідки б вони не походили» (*Патріарх Варфоломій на Фанарі…*, 2026).

Така тональність виступу та порад патріарха очільникові ПЦУ дає можливість сподіватися на розв'язання проблем, що накопичилися в стосунках між ПЦУ й УПЦ, а також і у світовому православ'ї, що зумовлює внутрішню напруженість у результаті небездоганного вирішення української міжправославної кризи у 2018–2019 роках. Упорядкування життя православних в Україні та їхнє об'єднання в одній церкві є таким завданням, розв'язання якого під силу всім зацікавленим інститутам та особам. Лише всі вони солідарними зусиллями здатні перебороти наявні проблеми.

Список використаних джерел:

Бондаренко В.Д. (2025). Якість законодавчого забезпечення та діяльність держави щодо врегулювання міжправославних протиріч в сучасній Україні. *Культурологічний альманах*. *(4)*, 3–11.

Неправда московських анафем / упорядник ігумен Димитрій Рудюк. (1999). Київ : Видавництво УПЦ КП.

Смирнов А.І. (Упоряд.). (2011). *Духовний вибір українського народу: 1020 років Хрещення Київської Русі* : навчальний посібник. Острог : Національний університет «Острозька академія».

Патріарх Варфоломій на Фанарі закликав митрополитів Епіфанія та Онуфрія до пошуку діалогу і примирення. (2026, 9 січня). Релігія в Україні. URL: https://risu.ua/patriarh-varfolomij-na-fanari-zaklikav-mitropolitiv-epifaniya-ta--onufriya-do-poshuku-dialogu-i-primirennya_n161478.

References:

Bondarenko, V.D. (2025). *Yakist zakonodavchoho zabezpechennia ta diialnist derzhavy shchodo vrehuliuvannia mizhprawoslavnykh protyrich v suchasnii Ukraini.* [Quality of legislative framework and state activity in regulating inter-Orthodox contradictions in contemporary Ukraine]. *Kulturolohichnyi almanakh*. (4), 3–11 [in Ukrainian].

Nepravda moskovskykh anafem. (1999). [The falsehood of Moscow anathemas]. Kyiv: Vydavnytstvo UPTs KP. (Uporiadnyk ihumen Dymytrii Rudiuk) [in Ukrainian].

Smyrnov, A.I. (Ed.). (2011). *Dukhovnyi vybir ukrainskoho narodu: 1020 rokiv Khreshchennia Kyivskoi Rusi.* [Spiritual choice of the Ukrainian people: 1020 years of the Baptism of Kyivan Rus]. Ostroh: National University of Ostroh Academy [in Ukrainian].

Patriarkh Varfolomii na Fanari zaklykav mytropolytiv Epifaniia ta Onufriia do poshuku dialohu i prymyrennia. [Patriarch Bartholomew at the Phanar called on Metropolitans Epiphanius and Onuphrius to seek dialogue and reconciliation]. (2026, January 9). *Relihiia v Ukraini*. Retrieved from: https://risu.ua/patriarh-varfolomij-na-fanari-zaklikav-mitropolitiv-epifaniya-ta--onufriya-do-poshuku-dialogu-i-primirennya_n161478 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.01.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.03.2026